

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het kapitalisme na de kredietcrisis [2]

Morele dimensies in de financiële crisis

door *Johan Graafland*

Econoom, ethicus en theoloog, verbonden aan de Universiteit van Tilburg.

Er is al veel geschreven over de oorzaken van de financiële crisis. Aan de basis daarvan lagen de *subprime* hypotheekleningen aan mensen met een laag inkomen. De banken die deze leningen gaven, hielden die niet op hun eigen balans, maar verkochten deze weer door aan andere investeerders. Doordat pakketten van leningen werden samengesteld en verhandeld, verdween informatie over de risico's die aan dit soort hypotheekleningen kleven. Door onderlinge concurrentie gaven *rating agencies* te optimistische kwalificaties aan het risicoprofiel van deze pakketten. Dit ging goed voor een paar jaren, maar rond 2006 kwam daar de klad in en moesten veel mensen noodgedwongen hun huis opgeven. Banken kwamen in de problemen en durfden elkaar geen geld meer te lenen. Het gebrek aan vertrouwen leidde vervolgens tot een ongekende daling van de beurskoersen, waarvan de gevolgen nog niet zijn te overzien.

Hoewel deze gebeurtenissen zich achteraf redelijk goed laten verklaren met het gebruikelijke economische instrumentarium, doet zich de vraag voor of er ook morele oorzaken ten grondslag liggen aan de crisis

en welke politieke consequenties daaraan moeten worden verbonden. Deze morele dimensies van de kredietcrisis kunnen zowel vanuit een consequentialistische ethiek, een rechtvaardigheidsethiek als een deugdenethiek worden geduid.

Vanuit een consequentialistisch perspectief moet men concluderen dat de kredietcrisis duidt op een falen van de vrije markt. Dit betreft zowel een gebrek aan regulering van de financiële dienstverlening op de huizenmarkt in de VS, alsook een gebrekkig toezicht op het investeringsbeleid van banken in andere landen. Zelfs Alan Greenspan, voormalig voorzitter van de centrale bank in de VS, moet toegeven dat de vrije markt heeft gefaald. Letterlijk zei hij: *'I made a mistake in presuming that the self-interests of organizations, specifically banks and others, were such that they were best capable of protecting their own shareholders and their equity in firms.'* Als het eigen belang niet voldoende prikkelt tot verantwoord bankieren, dient de staat verantwoordelijkheid te nemen om de zelfzucht te beteugelen, bijvoorbeeld in de vorm van maximale bonussen en stringenter eisen aan verantwoord risicobeheer.

Vanuit een rechtvaardigheidsethiek roept de kredietcrisis ook vragen op. Bijvoorbeeld, zijn *subprime* hypotheekleningen wel een aangewezen product om arme woningbezitters aan een eigen huis te helpen? Moet men deze

gezinnen aan zóveel risico bloot stellen dat men de financierbaarheid van hun woning baseert op voortdurende prijsstijgingen? Dient de overheid niet een actievere rol te spelen bij het beschermen van deze kansarme groepen, bijvoorbeeld door garantiestellingen voor lage-inkomensgroepen. Een andere vraag die vanuit de rechtvaardigheidsperspectief wordt aangereikt is of wordt voldaan aan het principe van wederkerigheid. Dit principe wordt verwoord met de gouden regel in Luc. 6:31: 'Gelijk gij wilt dat u de mensen doet, doet gij hun evenzo.' Als banken meer uit dit principe hadden gehandeld, hadden zij zichzelf niet toegestaan om de spaartegoeden die hen door onwetende spaarders waren toevertrouwd op een zeer risicovolle wijze te beleggen. Als zij zelf spaarder waren geweest, hadden zij ook liever gezien dat de banken minder hadden gegokt met het geld dat hen was toevertrouwd. Het is onverteerbaar als de financieel verantwoordelijke bestuurders van banken het acceptabel achten dat in bijzondere gevallen 20 procent van het kapitaal mag worden verspeeld. Een derde punt waar de kredietcrisis de vinger op de zere plek legt, is de rechtvaardigheid van topbeloningen. Zelfs nu banken als Fortis schipbreuk lijden, willen degenen die daarvoor verantwoordelijk zijn geweest, hun bonussen niet laten onthouden. Is dit niet een vorm van roverij waartegen Calvijn zo waarschuwt als hij het beroep van bankiers bekritiseert? Niet alleen hebben de belangen van beleggers grote schade opgelopen, maar ook de tegoeden van spaarders blijken in gevaar te zijn gekomen. Het is in sommige gevallen alleen dankzij de overheid dat de spaargelden van spaarders nog intact blijven, maar uiteindelijk zijn het dan de belastingbetalers die worden gedwongen om de prijs van dit roekeloos gedrag te betalen. Indirecte roverij dus.

Dezelfde bezwaren kunnen vanuit een deugdenethisch perspectief worden aangevoerd. De kredietcrisis laat toch zien dat de vrije markt ruim baan geeft aan ondeugden zoals onmatigheid, kortetermijndenken, hebzucht, roekeloosheid, onbetrouwbaarheid en onrechtvaardigheid? Onmatigheid, doordat Amerikanen niet meer lijken te weten wat sparen is en op de creditcard leven, zelfs bij het kopen van een huis. Hebzucht, in combinatie met kortetermijndenken in samenhang met een bonuscultuur die uit de hand lijkt te zijn gelopen. Deze bonuscultuur heeft op haar beurt tot risicozoekend gedrag geleid, waardoor nu grote schade wordt aangericht aan aandeelhouders (pensioenfondsen) en aan andere stakeholders. Vervolgens heeft de crisis tot een groot wantrouwen geleid tussen marktpartijen, terwijl juist in de banksector betrouwbaarheid één van de belangrijkste deugden is en behoort te zijn. Aristoteles beweerde al dat dit zich moeilijk laat combineren met hebzucht.

Op grond van deze morele overwegingen lijkt een zekere verschuiving van het Angelsaksische model naar het Rijnlandse model derhalve onontkoombaar. Geen enkel economisch systeem is onfeilbaar. Maar de gemengde economie, een markt met een sterke overheid, is dan wellicht de minst slechte keus. Zij kan de burger beschermen tegen roekeloos gedrag van anderen. De overheid kan niet het hart van mensen veranderen, maar wel gedragingen afremmen die daarop van invloed zijn. Deugden en ondeugden worden immers gevormd door voortdurende herhaling van bepaalde gedragspatronen en deze zijn wel beïnvloedbaar door overheidsinstituties. Daardoor krijgen destabiliserende en corrumperende krachten minder ruimte.

Een belangeloos beroep op hondeneigenaren om hun dier langs het Korte Kerkpad aan te lijnen, volstaat volgens de gemeente Zoeterwoude niet. Een uitleg van de funeste gevolgen voor vee én hond wordt nodig geacht om het gebod kracht bij te zetten.

Foto: Dirk Hol